

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра української мови та літератури

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Вступ до мовознавства»

(назва навчальної дисципліни)

підготовки здобувачів ступеня вищої
освіти _____ бакалавр _____
(назва рівня вищої освіти)
спеціальності 014 Середня освіта(Українська мова і література)
(шифр і назва спеціальності)
спеціалізації українознавство, шкільне бібліотекознавство, художня
культура, позашкільна освіта

Слов'янськ – 2016 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ української мови та літератури

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

канд. філол. наук, доцент кафедри української мови та літератури **І.М. Рябініна.**

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор філол. наук, професор кафедри ГСФ ДДПУ **В. А. Глущенко;**

канд. філол. наук, доцент кафедри української мови та літератури ДДПУ

Г.М. Куцак

Рекомендовано до впровадження
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
“10” травня 2016 р.
протокол № 3

Перший проректор _____

О. Г. Набока

ВСТУП

Навчальна програма вивчення дисципліни «Вступ до мовознавства» складена відповідно до освітньої програми та навчального плану підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення мов як універсальної, невід'ємної ознаки людського роду та дослідження мов у їх різноманітних конкретно-історичних формах

Міждисциплінарні зв'язки: курс вступу до мовознавства спирається на сучасну українську, російську, англійську мови, філософію, психологію, літературознавство, історію мови, теорію літератури, українську, зарубіжну літератури, географію.

Програма навчальної дисципліни містить такі змістові модулі:

1. Змістовий модуль I. Загальні відомості про мову і науку про неї.
2. Змістовий модуль II. Внутрішня лінгвістика.
3. Змістовий модуль III. Виникнення й розвиток мови та письма.
4. Змістовий модуль IV. Класифікація мов.
5. Змістовий модуль V. Методи дослідження мови.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» є дати здобувачам загальне уявлення про мову (її устрій, функціонування й розвиток) і науку про неї.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Вступ до мовознавства» – з'ясувати специфіку мовознавства як науки, простежити за історією розвитку лінгвістики; визначити природу, сутність і функції мови; з'ясувати специфіку мови як системи; з'ясувати особливості фонетики як розділу мовознавства, будову фонетико-фонологічного рівня мови, його основні одиниці та їхні ознаки, фонетичні процеси; з'ясувати специфіку лексикології як розділу мовознавства, будову лексико-семантичного рівня мови, його основні одиниці, їхні якості та властивості; з'ясувати специфіку словотвору як розділу мовознавства, будову морфеміко-словотворчого рівня мови, його основні одиниці, їхні якості та властивості, історичні зміни в морфемній будові слів; з'ясувати специфіку граматики як розділу мовознавства, будову морфологічного та синтаксичного рівнів мови, їхні основні категорії та одиниці, якості та властивості цих одиниць; з'ясувати причини виникнення письма й основні етапи його розвитку, визначити,

що таке графіка й орфографія, розглянути основні принципи орфографії; з'ясувати сутність типологічної класифікації, розглянути різні її варіанти, сформувати міцні навички володіння культурою усного й писемного мовлення.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

Загальні:

1. Соціокультурна компетентність:

– розуміти роль культури, науки в розвитку цивілізації, їх співвідношення і пов'язаних з ними сучасних соціальних і етичних проблем, цінності наукової раціональності та її історичних типів, знати структуру, форми і методи наукового пізнання, їх еволюцію;

– знати форми і типи культур, основні культурно-історичні світові центри і регіони, закономірності їх функціонування і розвитку, знати історію культури України, її місце в світовій культурі і цивілізації;

– бути обізнаним у найважливіших галузях і етапах розвитку гуманітарного і соціально-економічного знання, основних наукових школах, напрямках, концепціях, джерелах гуманітарного знання і видах роботи з ними;

– вміти аналізувати в загальних рисах основні економічні події в своїй країні і за її межами, знаходити і використовувати інформацію, необхідну для орієнтування в основних поточних проблемах економіки;

– знати права і свободи людини і громадянина, вміти їх реалізувати у різних сферах життя, знати Конституцію України;

– мати уявлення про наукові, філософські і релігійні картини світу, сутність призначення і сенс життя людини, про різноманітність людського пізнання, співвідношення істини і помилки, безвір'я і віри, раціонального та ірраціонального в людській уяві, особливості функціонування знання в сучасному суспільстві, про естетичні цінності, їх значення в творчості і повсякденному житті, вміти орієнтуватися в них;

– сприймати і розуміти різні жанри мистецтва (художню літературу, живопис, музику).

2. Інформаційна компетентність:

– вміти користуватися сучасними інформаційними технологіями;

– вільно орієнтуватися у стрімкому потоці наукової інформації, вести особистий науковий пошук за допомогою різних інформаційних систем;

– вміти користуватися електронними носіями для ведення навчальної документації середньої та старшої школи;

– бути обізнаним та вміти вільно користуватися інформаційними системами: бібліотеками, каталогами, архівами, локальними та глобальними мережами для ефективного пошуку та структурування інформації.

3. Комунікативна компетентність:

- знаходити засоби виражати особисте ставлення учителя-гуманіста до культурно-естетичних проблем;
- вміти виражати і обґрунтовувати свою позицію з питань, які стосуються до історичного минулого;
- сензитивність до можливостей адаптації матеріалу відповідно до умов загальноосвітніх навчальних закладів;
- уміння застосовувати різні методичні ситуації в залежності від навчального контексту;
- уміти в практичній діяльності застосовувати знання етикету і дотримання етики ділового спілкування;
- вільно володіти українською мовою як державною і як мовою професійного та повсякденного спілкування з учнями, іноземними мовами;
- використовувати вербальні і позамовні засоби комунікації, техніки взаємодії в комунікаційних актах зі школярами, батьками, колегами, адміністрацією школи.

4. Здоров'язбережувальна компетентність:

- розуміти природу психіки, знати основні психологічні функції та їх фізіологічні механізми, співвідношення природних і соціальних факторів у становленні психіки, розуміти значення волі й емоцій, потреб і мотивів;
- вміти дати психологічну характеристику особистості (її темпераменту, здібностей), інтерпретацію власного психічного стану, володіти найпростішими способами саморегуляції;
- розуміти співвідношення впливу спадковості і соціального середовища, ролі і значення національних і культурно-історичних факторів у навчанні і вихованні;
- впроваджувати в навчально-виховний процес здоров'язбережувальних освітніх технологій через усвідомлення ідей здоров'язбереження та здоров'яформування, до розвитку в учнів активної мотивації щодо необхідності дбайливого ставлення до власного здоров'я;
- здійснювати моніторинг показників індивідуального фізичного й психічного розвитку школяра, на основі знань про його вікові анатомо-фізіологічні особливості, теорію спадковості, фактори ризику прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні чи коригувально-реабілітаційні заходи;
- попереджати виникнення небезпечних для здоров'я ситуацій, у разі потреби ліквідувати чи уникати їх наслідків;
- вміти надавати долікарняну допомогу з різних видів уражень: травматичних, термічних, хімічних, радіаційних та ін.

5. Акмеологічна компетентність:

- застосовувати теоретичні знання й практичні навички для оволодіння основами теоретичних філологічних дисциплін;

- використовувати знання, уміння й навички, професійно профільовані знання в галузі філологічних наук;
- володіти способами самостійного опанування знань, вміти реалізувати отримані знання в професійній діяльності на практиці;
- розуміти смисл взаємозв'язків духовної, біологічної і соціальної основ в людині, ставлення людини до природи і протиріч, які виникли в сучасну епоху технічного розвитку і кризи існування людини в природі;
- мати уяву про сутність свідомості, її взаємовідносин з підсвідомим, про роль свідомості і самосвідомості в поведінці, спілкуванні і діяльності людей, формуванні особистості;
- поєднувати практичну і професійно-педагогічну цілі з реалізацією виховної загальноосвітньої та розвиваючої функцій;
- бути готовим реалізовувати одержану підготовку в своїй майбутній діяльності.

Спеціальні:

1. Психолого-педагогічна компетентність

- усвідомлювати перспективні тенденції розвитку педагогічної науки, що утримуються на кращих світових національних педагогічних здобутках минулого та сучасності.

2. Фундаментально-прикладна компетентність

- уміти працювати з науковою літературою, визначати суть та характер нерозв'язних наукових проблем, пропонувати свої варіанти вирішення, узагальнювати і класифікувати емпіричний матеріал;
- опанувати систему сучасних прагмалінгвістичних знань про структуру, закономірності та найважливіші аспекти мовної, в тому числі міжкультурної комунікації.
- мати базову теоретичну та практичну підготовку з української мови та літератури.

3. Методична компетентність

- володіти основними правилами оформлення ділової документації українською мовою;
- дотримуватись норм сучасної літературної мови.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Загальні відомості про мову і науку про неї

1. Мовознавство як наука.

1. Предмет мовознавства.
2. Місце мовознавства в системі наук.
3. Завдання мовознавства.
4. Основні розділи сучасного мовознавства.
5. Стислі відомості з історії мовознавства.

2. Природа, сутність і функції мови.

1. Природа мови.
2. Функції мови.
3. Мова і мислення.
4. Мова і мовлення.
5. Синхронія і діахронія.

3. Мовна система.

1. Знаковий характер мовної системи.
2. Система і структура.
3. Основні одиниці мови, їх функції. Мовні рівні.

Змістовий модуль 2

Внутрішня лінгвістика

4, 5, 6. Фонетика і фонологія.

1. Фонетика і фонологія як розділ мовознавства.
2. Апарат мовлення.
3. Звуки мовлення. Аспекти їх вивчення.
4. Акустико-артикуляційна (традиційна) класифікація приголосних.
5. Артикуляційна класифікація голосних.
6. Акустична характеристика і класифікація звуків.
7. Позиційні звукові зміни.
8. Комбінаторні звукові зміни.
9. Склад, наголос, інтонація.
10. Фонема.

7, 8. Лексикологія, фразеологія, лексикографія.

1. Лексикологія як розділ мовознавства.
2. Лексика як система.
3. Слово як одиниця мови.
4. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень.

5. Прямі та переносні значення слова. Терміни.
6. Внутрішня форма слова. Етимологія.
7. Фразеологія.
8. Лексикографія.

9, 10. Морфеміка і словотвір.

1. Місце морфеміки і словотвору в системі мовознавства.
2. Морфемна будова слова (види морфем; корінь и афікси; типи основ).
3. Історичні зміни в морфемній будові слова (опрощення, перерозклад, ускладнення основи, накладення морфем).
4. Словотвірні моделі, гнізда, ланцюги, парадигми.
5. Словотворчі типи.
6. Способи словотвору.

11, 12, 13. Граматика. Морфологія та синтаксис.

1. Граматика та її розділи.
2. Граматичні категорії. Типи граматичних категорій (категорії слів, словесних форм, словесних позицій і словесних конструкцій).
3. Граматичні значення і граматичні форми.
4. Граматичні способи (засоби).
5. Частини мови.
6. Словосполучення і речення.

Змістовий модуль 3

Виникнення й розвиток мови та письма

14. Письмо, його види та історія.

1. Мова і письмо.
2. Типи письма (предметне письмо, піктографія, ідеографія, словесно-звукове та звукове письмо).
3. Графіка та орфографія.

14а. Походження мови.

1. Сучасне вчення про походження мови.
2. Гіпотези походження мови (звуконаслідувальна, соціального договору, трудових викриків), їх недоліки.

14б. Розвиток мов у зв'язку з розвитком суспільства.

1. Мова і суспільно-економічний устрій.
2. Мова в родовому суспільстві (племінні мови).
3. Мова в рабовласницькому та у феодальному суспільстві (мови народностей).
4. Мова в індустріальному суспільстві (національні мови).

5. Штучні міжнародні мови.

Змістовий модуль 4

Класифікація мов

15 Типологічна класифікація мов.

1. Сутність типологічного мовознавства.
2. Фонологічна типологія.
3. Синтаксична типологія.
4. Морфологічна типологія (флексивні, аглютинуючі, ізолюючі, інкорпоруючі мови; аналітичні та синтетичні мови).

15а. Генеалогічна класифікація мов.

1. Сутність генеалогічної класифікації. Спорідненість мов і порівняльно-історичний метод.
2. Індоевропейська сім'я мов.
3. Фіно-угорська сім'я.
4. Тюркська сім'я.
5. Іберійсько-кавказька сім'я.
6. Монгольська сім'я.
7. Тунгусо-маньчжурська сім'я.
8. Китайсько-тібетська сім'я.
9. Австронезійська сім'я.
10. Дравідійська сім'я.
11. Семіто-хамітська сім'я.
12. Австроазіатська сім'я.
13. Мови Африки.
14. Індіанські мови Америки.
15. Некласифіковані мови Європи, Передньої Азії та Далекого Сходу.

Змістовий модуль 5

Методи дослідження мови

16. Основні методи вивчення мови.

1. Сутність лінгвістичного методу. Його структура.
2. Описовий метод.
3. Структурний метод.
4. Зіставний метод.
5. Методики вивчення мови.

3. Рекомендована література

1. Аванесов Р. И. Фонетика современного русского литературного языка / Р. И. Аванесов. – М. : Изд-во Московского университета, 2006. – 239 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию : в 2 т. / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. 1. – 384 с.; Т. 2. – 391 с.
3. Глущенко В. А. Загальні питання граматики : навч. посібник для студентів філологічних факультетів / В. А. Глущенко, Ю. В. Ледняк, В. М. Овчаренко, І. М. Рябініна. – Слов'янськ : СДПУ, 2005. – 24 с.
4. Глущенко В. А. Закономірності розвитку мови : навчальний посібник / В. А. Глущенко, В. М. Овчаренко. – Донецьк : Лебідь, 2012. – 36 с.
5. Глущенко В. А. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : навч. посібник для студентів філологічних факультетів / В. А. Глущенко, Ю. В. Ледняк, В. М. Овчаренко, І. М. Рябініна. – Слов'янськ : СДПУ, 2007. – 28 с.
6. Глущенко В. А. Морфемика и словообразование : учебное пособие для студентов филологических факультетов / В. А. Глущенко, Ю. В. Ледняк, И. Н. Рябинина. – Славянск : СГПУ, 2008. – 20 с.
7. Глущенко В. А. Общая фонетика : учебное пособие для студентов филологических факультетов педагогических вузов / В. А. Глущенко, Ю. В. Ледняк, И. Н. Рябинина. – Славянск : СГПИ, 2011. – 37 с.
8. Глущенко В. А. Одиниці фонетико-фонологічного рівня : навчальний посібник для студентів філологічних факультетів / В. А. Глущенко, Ю. В. Ледняк, І. М. Рябініна. – Слов'янськ : СДПІ, 2012. – 44 с.
9. Глущенко В. А. Развитие языка : учебное пособие для студентов филологических факультетов / В. А. Глущенко, В. Н. Овчаренко. – Славянск, 2005. – 32 с.
10. Глущенко В. А. Фонетико-фонологический уровень речи-языка : учебное пособие для студентов филологических факультетов / В. А. Глущенко, Ю. В. Ледняк, И. Н. Рябинина. – Славянск : СГПУ, 2013. – 52 с.
11. Головин Б. Н. Введение в языкознание : учебное пособие для студентов филологических спец. педвузов. – 4-е изд. / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1983. – 231 с.
12. Дорошенко С. І. Вступ до мовознавства / С. І. Дорошенко, П. С. Дудик. – К. : Вища школа, 1974. – 296 с.
13. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства / Ю. О. Карпенко. – К. ; Одесса : Вища школа, 2011. – 188 с.
14. Карпенко Ю. О. Фонетика і фонологія сучасної української мови : навч. посібник для студентів філологічних факультетів / Ю. О. Карпенко. – Одеса : Чорномор'я, 2011. – 144 с.
15. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2008. – 368 с. – (Альма-матер).

16. Реформатский А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1967. – 542 с.

4. Форма підсумкового контролю результатів навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики результатів навчання: усне опитування, виконання тестових завдань, реферат, презентації, доповіді, аналіз науково-літературних джерел.